

Mesapamea secalella REMM, 1983, een nieuwe soort voor de Belgische en Franse fauna (Lepidoptera : Noctuidae)

door

F. COENEN & W.O. DE PRINS

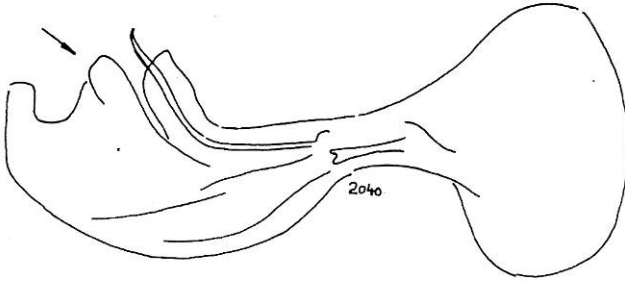
Abstract. *Mesapamea secalella* REMM, 1983, a new species to the Belgian and French fauna (Lepidoptera : Noctuidae). The authors made genitalia slides of nearly 200 Belgian specimens and could conclude that *Mesapamea secalella* is the most common *Mesapamea*-species in Belgium (79%); *M. secalis* (21%). *M. secalella* is widespread in Belgium and both species fly together in many places. The differences in male and female genitalia are shown. Distribution maps and histograms for both species are given.

Résumé : *Mesapamea secalella* REMM, 1983, une nouvelle espèce pour la faune belge et française (Lepidoptera : Noctuidae). Après avoir étudié les génitalia de presque 200 exemplaires belges, les auteurs ont pu conclure que *Mesapamea secalella* est l'espèce la plus commune en Belgique du genre *Mesapamea* (79%); *M. secalis* (21%). *M. secalella* vole pratiquement dans tous les districts entomologiques belges et les deux espèces se trouvent souvent ensemble. Les différences dans les structures génitales des deux sexes sont expliquées. La répartition géographique et la période de vol des deux espèces sont discutées.

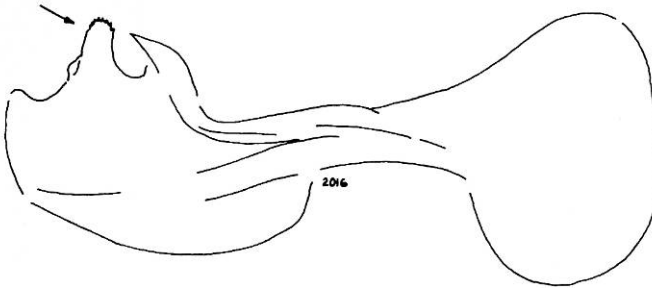
In 1983 ontdekte H. REMM dat de exemplaren van *Mesapamea secalis* L. in feite behoren tot twee verschillende soorten; enerzijds de van oudsher gekende *secalis* en anderzijds een nieuwe door hem beschreven soort: *Mesapamea secalella*. Na een onderzoek van een hele reeks exemplaren uit verscheidene verzamelingen bleek dat deze nieuwe soort ook op vele plaatsen in België voorkomt.

De reden waarom het zo lang geduurd heeft dat *secalella* als aparte soort van *secalis* werd afgescheiden, ligt in het feit dat beide soorten met uiterlijke kenmerken alleen niet van elkaar te onderscheiden zijn. Het is algemeen bekend dat *secalis* erg variabel is. Welnu, ook *secalella* is aan een gelijkaardige variabiliteit onderhevig, hoewel de meeste Belgische exemplaren die wij onderzochten donker roodbruin waren zonder duidelijke tekening. Daarnaast echter komen bij deze soort ook alle individuele vormen voor die men bij *secalis* onderscheidt, o.a. : *nictitans* ESPER, *leucostigma* ESPER, *didyma* ESPER, *oculea* GUENÉE. Over het algemeen zijn de exemplaren van *secalella* iets kleiner dan die van *secalis*, maar dit is beslist geen absolute regel. Voelsprieten, palpen, beharing van kop, borststuk en abdomen, en poten bieden al evenmin eenduidige verschillen. In grotere series kan men meestal wel enkele kleinere, donker roodbruin gekleurde exemplaren als *secalella* afscheiden, maar het blijft steeds raadzaam om een genitaalpreparaat te vervaardigen wil men zekerheid hebben.

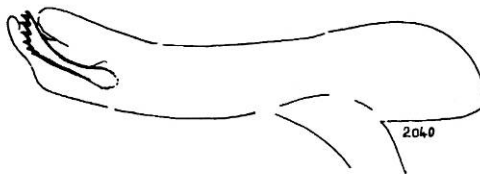
Zowel de mannelijke als de vrouwelijke genitalia vertonen duidelijke verschillen tussen *secalis* en *secalella*. De valve van *secalella* heeft een brede, driehoekige clavus die minder sterk gechitiniseerd is dan die bij *secalis*. De clavus bij *secalella* bezit bovendien een duidelijke plooi die een soort zijlob veroorzaakt. De clavus is bezet met korte haren. Bij *secalis* heeft de sterker

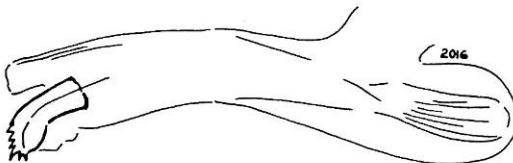
Figuur 1 : Valve van *Mesapamea secalella* REMM (24x)

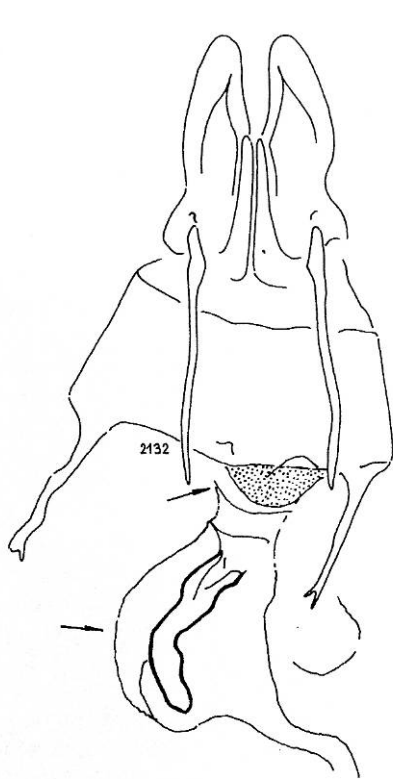
Figuur 2 : Valve van *Mesapamea secalis* L. (24x)

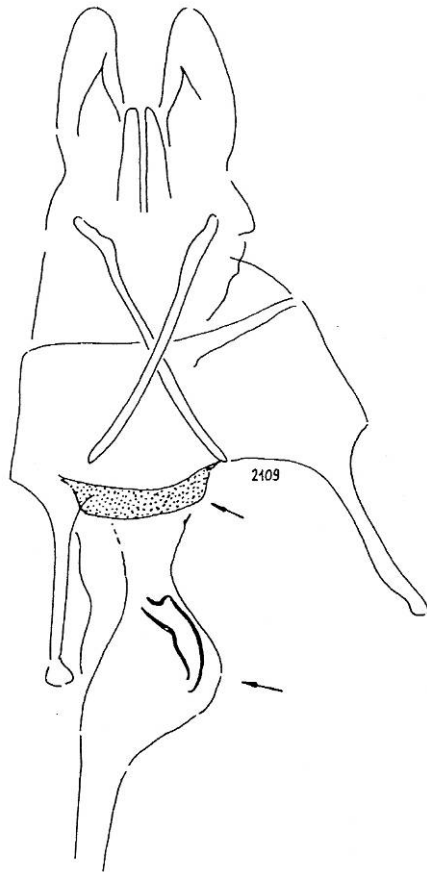
Figuur 3 : Aedeagus van *Mesapamea secalella* REMM (24x)

Figuur 4 : Aedeagus van *Mesapamea secalis* L. (24x)

Figuur 5 : Vrouwelijk genitaalapparaat van *Mesapamea secalella* REMM (24x)

Figuur 6 : Vrouwelijk genitaalapparaat van *Mesapamea secalis* L. (24x)

gechitiniseerde clavus een rechthoekige omtrek. Hij bezit geen plooi en is in het apicale gedeelte voorzien van een hele reeks stevige doorns (zie fig. 1 en 2). Een tweede duidelijk kenmerk vindt men in de aedoeagus : die is korter en recht bij *secalella*, langer en iets gebogen bij *secalis*. De grote cornutus is bij *secalella* langwerpig en iets gebogen, bij *secalis* kort en ongeveer rechthoekig in omtrek (zie fig. 3 en 4). Het meest opvallend verschil in de vrouwelijke genitalia is te vinden in de grote «knobbel» van de ductus bursae : die is bij *secalella* naar links gericht, groot en sterk gechitiniseerd, bij *secalis* naar rechts, kleiner en zwak gechitiniseerd. Verder is het antrum bij *secalella* smaller en ruwweg driehoekig van omtrek; bij *secalis* is dit antrum breder en rechthoekig (zie fig. 5 en 6).

In het totaal hebben wij 199 dieren gedetermineerd met de genitalia. Hierbij zaten 158 exemplaren *secalella* (79%) en 41 exemplaren *secalis* (21%). Hoewel deze aantallen statistisch gezien niet erg groot zijn, kan men toch stellen dat *secalella* in België gewoner is dan *secalis*. Ongeveer dezelfde verhouding trof men aan in de streek rond Helsinki (Finland) (FIBIGER *et al.*, 1984). Daarentegen vond SARTO I MONTEYS ongeveer de omgekeerde verhouding voor Katalonië (Spanje), maar zijn onderzoeken betroffen slechts 45 dieren, die bovendien alle van een en dezelfde lokaliteit stammen (Sierra de Montseny). Tot nu toe is *secalella* bekend van Rusland, Finland, Zweden, Denemarken, Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk, Spanje en België. Waarschijnlijk heeft deze soort ongeveer dezelfde Euro-Aziatische verspreiding als *secalis*.

Voor zover wij konden nagaan is *M. secalella* nog niet eerder uit Frankrijk vermeld in de entomologische literatuur. Uit onze determinaties van Franse dieren bleek dat de soort ook daar voorkomt, o.a. dep. Meuse, Bois de Merles (F. COENEN), Côte St.-Germain (G.R. DE PRINS); dep. Vosges, Gérardmer (F. TURELINCKX); dep. Aisne, St.-Nizier-le-Désert (F. TURELINCKX); dep. Alpes-Maritimes, Isola (G.R. DE PRINS).

In België is *secalella* nu bekend van alle entomologische distrikten (zie L.A. BERGER, supplément à *Lambillionea* LXVIII, 1-4, 1969), met uitzondering van het Krijtdistrikt en het Subalpien distrikt, maar het is vrijwel zeker dat ook daar geschikte biotopen voor de soort voorkomen. De onderzochte exemplaren kwamen van volgende lokaliteiten (zie fig. 7) :

Litoraal : Bredene (F. COENEN).

Polderdistrikt : Aartselaar (A. VAN GOOL), Antwerpen (G. MYNCKE), Antwerpen-Kiel (K. JANSSENS), Assenede (J. SCHUURMANS), Berchem (G. DE PRINS), Borgerhout (K. MYNCKE), Deurne (L. PEETERS, J. SCHUURMANS), Hemiksem (J. SCHUURMANS), Hoboken (G. DE PRINS, L. PEETERS, J. SCHUURMANS), Hoevenen (J. DILS), Reet (G. DE PRINS).

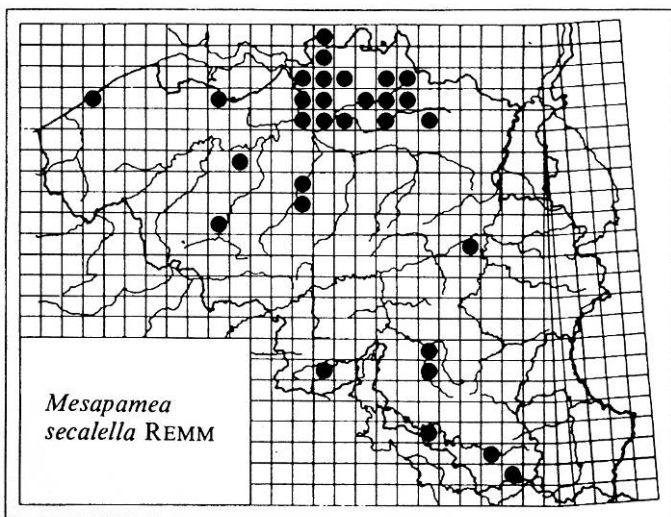
Vlaams distrikt : Boechout (G. DE PRINS), Massemen (F. COENEN), Ranst (J. SCHUURMANS).

Kempen : Arendonk (A. RIEMIS, J. SCHUURMANS), Berlaar (K. JANSSENS), Beverlo (G. ARIEN), Bouwel (G. DE LOUKER), Brasschaat (K. MYNCKE), Essen (T. HONTELÉ), Geel (RIJSERHOVE), Kalmthout (A. VAN GOOL), Kapellenbos (A. VAN GOOL), Mol (A. VAN GOOL), Nijlen (K. JANSSENS), Oostham (G. ARIEN), Schilde (J. DILS, K. MYNCKE, J. SCHUURMANS, D. VAN DER POORTEN), Turnhout (A. RIEMIS), Westerlo (F. TURELINCKX), Zoersel (K. MYNCKE).

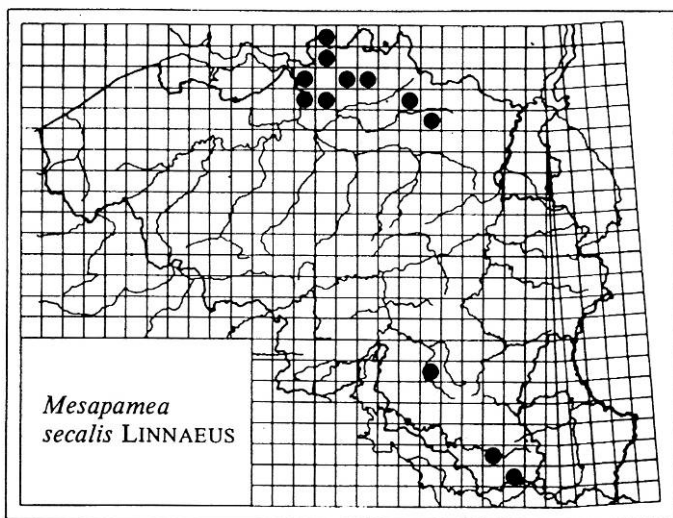
Haspengouw : Sint-Pieters-Jette (F. COENEN), Ukkel (F. COENEN), Wodecq (F. COENEN).

Kalkstreek : Belvaux (F. COENEN), Dourbes (J. DILS), Han-sur-Lesse (F. COENEN), Neuville-en-Condroz (C. SEGERS), Nismes (J. DILS), Restaigne (G. DE PRINS).

Ardennen : Daverdisse (J. DILS, R. VAN AVERBEKE), Dohan (J. DILS).

Figuur 7 : Verspreiding in België van *Mesapamea secalella* REMM (158 exemplaren).

Figuur 8 : Verspreiding in België van *Mesapamea secalis* L. (41 exemplaren).

Lotharingen : Buzenol (F. COENEN), Ste-Marie-sur-Semois (F. TURELINCKX), Tintigny (F. TURELINCKX, D. VAN DER POORTEN), Mussy-la-Ville (C. SEGERS).

M. secalis is van heel wat minder plaatsen bekend (zie fig. 8) :

Polderdistrikt : Antwerpen-Kiel (K. JANSSENS), Deurne (R. VAN AVERBEKE), Hoboken (G. DE PRINS, L. PEETERS), Hoevenen (J. DILS).

Kempen : Beverlo (G. ARIEN), Essen (T. HONTELÉ), Kalmthout (A. VAN GOOL), Mol (A. VAN GOOL), Wechelderzande (J. DILS), Westmalle (G. MYNCKE).

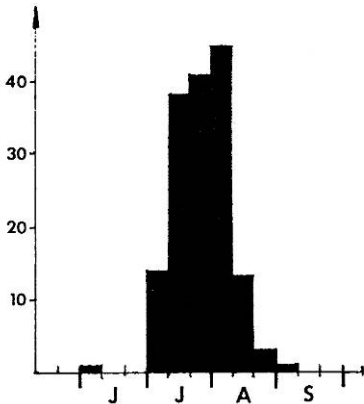
Vlaams distrikt : Borsbeek (K. JANSSENS).

Ardennen : Daverdisse (R. VAN AVERBEKE).

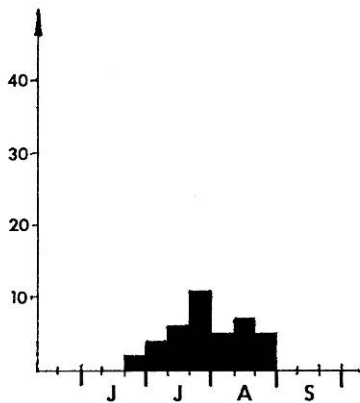
Lotharingen : Buzenol (D. VAN DER POORTEN), Mussy-la-Ville (C. SEGERS), Ste-Marie-sur-Semois (F. TURELINCKX).

Uit deze verspreidingsgegevens blijkt duidelijk dat beide soorten op dezelfde biotopen voorkomen; dit is het geval in Antwerpen-Kiel, Beverlo, Daverdisse, Deurne, Buzenol, Essen, Hoboken, Kalmthout, Mol en Mussy-la-Ville. De rupsen leven van september tot april in jonge scheuten, stengels en wortels van verschillende grassoorten. De verpopping gebeurt in april-mei onder de grond. Het is echter helemaal niet bekend welke ecologische niches beide soorten innemen. Evenmin beschikt men over nauwkeurige gegevens over de biologie van *secalella*. Het is waarschijnlijk dat een heleboel gegevens over de biologie van *secalis* in feite betrekking hebben op *secalella*. Het zou zeker interessant zijn de eerste stadia van deze nieuwe soort te bestuderen.

M. secalella vliegt in de maanden juli en augustus. Het grootste aantal exemplaren werd gevangen einde juli en begin augustus. Indien we het extra vroege exemplaar van 6-vi-1961 van L. PEETERS (gekweekt ?) buiten beschouwing laten, dan is het vroegste exemplaar gevangen op 3-vii-1960 (C. SEGERS) en

Figuur 9 : Histogram van *Mesapamea secalella* REMM (158 exemplaren)

Figuur 10 : Histogram van *Mesapamea secalis* L. (41 exemplaren)

het laatste op 6-ix-1978 (G. DE LOUKER). *M. secalis* heeft ongeveer dezelfde vliegperiode. De meeste Belgische exemplaren werden gevangen in de laatste decade van juli. Het vroegste exemplaar is van 22-vi-1976 (J. DILS) en het laatste van 30-viii-1936 (G. MYNCKE) (zie fig. 9 en 10).

Wij houden eraan de heer B.J. LEMPKE te danken die ons op het spoor van *secalella* heeft gebracht, de heren M. FIBIGER en V. SARTO I MONTEYS die interessante informatie verschaften en alle entomologen die hun materiaal ter beschikking stelden : G. ARIEN, G. DE LOUKER, G.R. DE PRINS, A. JANSSEN, K. JANSSENS, V.F. NAVEAU, A. RIEMIS, J. SCHUURMANS, C.J. SEGERS, F. TURELINCKX, R. VAN AVERBEKE en D. VAN DER POORTEN.

Literatuur

- Fibiger, M. et al., 1984. *Mesapamea secalella* REMM, 1983, a new species found in western Europe. *Nota lepidopterologica* 7 (in press).
- Remm, H., 1983. New species of Noctuidae (Lepidoptera) from the USSR (in Russian). *Ent. Obozr.* LXII (3) : 596-600.
- Sarto i Monteys, V., 1984. Un nuevo representante del género *Mesapamea* (Heinicke, 1959) (Noctuidae - Amphipyrae) para la Peninsula Ibérica. *Shilap, Revta. Lepid.* 12(45) : 85-88.
- Coenen F. : Hoogveldlaan 20, B-1080 Brussel.
- De Prins W.O. : Diksmuidelaan 176, B-2600 Antwerpen.